

A megbotránkoztatás dialektikája

ÖSSZEFOGLALÓ A 22. BELGRÁDI NEMZETKÖZI SZÍNHÁZI FESZTIVÁL RÓL

Mindig szerettem volna színházi útiesszét írni a BITEF-ről. Irigykedve olvastam a nancyi és más, színházi világfesztiválokról írt izgalommal teli naplókat, Cirilovtól a **Bordély és szentélyt** például, vagy Dedinszky Erikától az amszterdami Bolond fesztivál szubjektív krónikáját stb. Rá kellett jönnöm, hogy én nem vagyok abban a helyzetben, hogy lezseren esszéizáljak a Belgrádi Nemzetközi Színházi Fesztiválról, mert ez egy túlságosan is komoly és steril intézmény.

Amikor nekem rányílt a szemem a színházra, akkorra a BITEF megöregedett, hirtelen koravén lett. Későn születtem ahhoz, hogy az egykori nyüzsgő lényét is megtapasztalhattam volna, amikor főleg Kelet-Európából még zárandokoltak ide a művészek, amikor még úgy volt a BITEF. Az idén már Pályi András se bukkant fel rajta, a budapesti **Színház** folyóirat kritikusa, aki ez ideig kitartóan gondolkodott róla lapja hasábjain. **Eörsi István** utoljára a kaposvári társulat **Marat/Sade** vendégszereplésén láttam, pedig a régi Színház számok tanúsága szerint kezdetben éppen a BITEF-en felkelésülve könyörgött válságért a magyar színházakban, amely válságból születne valami. Szikora János, a **Zsivago doktor** fiatal rendezője is kijelentette, egyetemista korában erősen befolyásolta a BITEF. De most már nem jön. Nemcsak az ő távollmaradása szimptomatikus. Hiányoznak a lengyel, a cseh stb. színházmegezállottak, sőt a hazai költők, filozófusok, rendezők is elmaradoznak. Elajándékozzák a jegyüket. Távollétükben nem alakulhat ki valamiféle egyszeri és megismételhetetlen szellemi erőter a fesztivál ideje alatt a városban. Hiányoznak a BITEF-ről az egyetemisták is. Túlságosan is az establishment, az elit és a kritikusok fesztiválja ez már. Nem hozza izgalomba a várost. Belgrádban a plakátokon kívül semmi nyoma.

Tipikus ezredvégi témák

Bár mindig telt ház előtt játszanak, nekem az az érzésem, hogy a nézőtér nagy az úr. A színpadon úgyszintén nagy az üresség. Ez utóbbit főleg az összefoglalók írásánál tudatodsirom, amikor alig sikerül összekaparni emlékezetemből, mit is láttam két héttel korábban, mondjuk, Carolyn Carlson **Dark** című posztmodern koreodráájában, Agliotti **Barry Lyndon** című látványsszínházában, vagy akár Johann Kresnik **Macbeth** című mozgásházai produkciójában.

Témájuk jellegzetesen ezredvégi: apokalipszis, pornográfia, válogatott szörnyűségek. A felhasznált forma sem túlságosan eredeti, és gyorsan kiesik az emlékezet rostáján. A korábbi években a BITEF már felfedezte számunkra ezt a fajta látványsszínházat, amely szívesen merít a filmből, képzőművészetből. Bár meg kell hagyni, igyekeznek markáns szenzációt koncként odahajítani a megfáradt közönségnek, amely érdektelenül legyint mindenre, amit látott már. Tudják, mindig legalább egy lépéssel tovább kell menniük a megbotránkoztatás dialektikájában. Meggyőződésem, ezért volt az idei fesztiválon annyi vér (piros festék), kitépett belsőrész, bél, szív, tüdő, hulla (szerencsére nem igazi) és szörnyzüllött. A gnómok, sajnos, igaziak voltak Geneviève de Kermabon **Freaks** című előadásában. Paradox módon, bájos dilettantizmussal alakították is. Humanitárius egyesületekben, nőegyletekben kellene fellépniük ezzel a vadromantikus darabbal. Enyhén szólva túlzás volt Mira Trailovićéktől a világszínház fesztiváljára meghívni őket.

Apropo, világszínház. Ma már senki nem kéri számon a BITEF-től ezt a hallatlanul tág fogalmat. Mindenki tudja, főleg nem azokat hívják meg rá, akiket szeretnének, hanem akiket bírnak. Belgrád nem tudja megfizetni a nagy neveket. Hogy hozná el Wilson, Kantort, Barbat, Grotowskit, Brookot, Pina Bausht, Mnouchkint, amikor az érdeklődősségek még a hazánk másik köztársaságából meghívott előadás vendégszereplésére sem, vagy alig tudják előteremteni a pénzt. Ezek a ma már doyennek számító rendezők — valaki azt mondta rájuk, generálisok — a BITEF virágkorában itt voltak. Sokan innen indultak el a világ-hírnév felé, de mint mindig, ezúttal is bebizonyosodott, hogy a pénz nagy úr, senki nem vendégszerepel nosztalgiaiából.

Filmek árnyékában

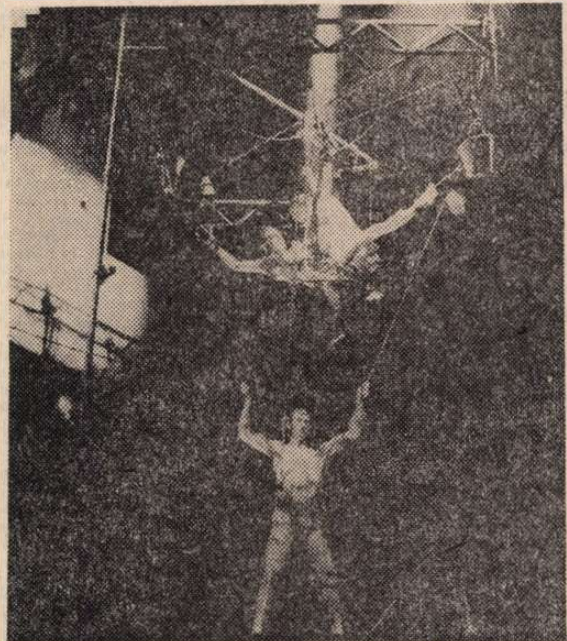
A versenyműsorban az idén tíz darabot mutattak be, versenyen kívül egyet. Mellesleg egészen érthetetlen, miért éppen Aleksandar Popović legújabb színművére esett a szektor választása a **Vladimir és Kosarara**, a bari fesztiváli társulat előadásában egy szürke eminencia, Slobodan Milatović rendezésében. BITEF családi okokra gyánítok.

A tíz produkció közül a már említett **Freaks** és a **Barry Lyndon** számomra teljesen „out”. Kár vesztegetni rá a szót. Van, aki ebbe a kategóriába sorolja a szlónoki **Zsivago doktor** is, főleg, mert

túl nagy volt a elvárás iránta és egyáltalán a magyar színház iránt, amely az elmúlt években olyan darabokkal érintette meg a közönséget, mint a **Marat/Sade**, illetve a **Három nővér**. Szikora János rendezését Paszternak nem éppen szcenikus regénye szolid adaptációjának nevezte a Politika napilap. Szikora lényegében azt a közép-kelet-európai traumát tudatosítja, hogy a történelem szorításában levő egyén mérhetetlen szenvedése megkérdőjelez minden közös érdekről szóló filozófiát.

Az idei BITEF szerintem legjobb rendezése Paolo Magelli **Elektrája** is valami hasonlót fogalmaz meg a spliti fesztiváli társulattal: az „istenek” téves sugallatokkal egymás pusztítására kényszerítik a népet, mert nekik így felel meg. Témáját tekintve e két darab mellé sorolható Mrozek legújabb szövege, **Az arckép**, amely Jerzy Jarocki rendezésében az akarat paralizálásról beszél a totalitárius társadalmakban. Arra a kérdésre ad önironikus választ, hogy megőrizhetők-e az olyan kategóriák a dogmatikus társadalmi rendszerekben, mint a barátság, az emberség. A perfekt, szép, tiszta, hagyományos színészi játék miatt marad emlékezetes a krakkói Teatr Stary estje. A lengyelek bebizonyították, hogy Mrozeket realistán kell játszani, ahhoz, hogy hátborzongatóvá váljon az abszurd, ami története logikáját irányítja.

Feltűnően sok volt az olyan előadás, amely beavatottan vagy sem, de filmhez kapcsolódik. Például nyilvánvaló, hogy az amszterdami homoszexu-

Cirkusz és rock. Jelenet a **SUZ/O/SUZ** című happeningből

ális színház, a Hinderik stúdió az expresszionista film tején nőtt fel. A párizsi **Freaks** Tod Browning világhírű filmjének a motívumai alapján készült. A **Barry Lyndon** van egy sokkal tökéletesebb filmváltozata, Kubrick rendezésében. A **Zsivago doktor** is menthetetlenül kapcsolatba hozzák David Lean hollywoodi filmjével. Sőt, a BITEF-nagydíjas előadás, a barcelonai LA FURA DELS BAUS csoport **SUZ/O/SUZ-a** is az olyan kemény filmek emlékét éleszti fel a nézőben, mint a **Worriors** és a **Mad Max II**. A színháznak azért mégsem ez kellene, hogy legyen az útja: zseniális filmek árnyékában éledgelni.

A 22. BITEF szalagcíme új definíciókat ígért. Valószínű ezért koronázta a zsűri nagydíjjal a **SUZ/O/SUZ** című előadást. Leginkább erre fogható rá, hogy új. Mellesleg három éve járja ezzel a kollektív rendezéssel az a kizárólag izmos férfiakból álló spanyol csoport a világot 1986-ban ugyanezzel az extrém happeninggel már szerepeltek nálunk, az Eurokazon Zágrábban. A szóban forgó kollektíva vallja, hogy a szerző nélküli színház az igazi színház, amelynek a meztelen ember áll a középpontjában. Ezek a barcelonai akrobaták, akik mellesleg örült jó heavy-trash zenét is produkálnak élőben, a kemény rockzene tapasztalatait is felhasználva arra törekcsenek, amivel Artaud, valamint követői próbálkoztak: a hagyományos színház spontán destruktívójára. Hogy ez tartósan menyire sikerül nekik? Válaszul elég megnézni, hogy a zsűri mellettük egy minden porcikájában hagyományos színházat tüntetett ki különdíjjal, a vilniusi Állami Ifjúsági Színház **Ványa bácsi** című előadását, Eimuntas Nekrosius rendezésében. Az egyetlen szokatlan dolog ebben a nagyon szórakoztató produkcióban, a Csehovhoz való viszonyulás, a szűkszavú, passzív csehovi szituációk bolondos, ironikus „feltüpirozása”.

BARTUC Gabriella